

Серію «КЛАСНА КЛАСИКА» засновано 2016 року

Переклав з російської

Федір ГАВРИШ

Художник

Олександр КОНСТАНТИНОВСЬКИЙ

Короленко, Володимир.

К36 Сліпий музикант : етюд : для серед. шк. віку / Володимир Короленко; пер. з рос. Федір Гавриш; худож. О. Константиновський. — Київ : РІДНА МОВА, 2021. — 168 с. : іл. — (Серія «КЛАСНА КЛАСИКА»).

ISBN 978-966-917-424-6

ISBN 978-966-917-102-3(серія).

Маленькі діти бояться темряви... А Петрусь огорнутий нею від самого народження.

Як то воно — ніколи не бачити світла, жити у п'їтми, по вінця наповненій яскравими звуками? Як це — завжди пам'ятати про горе у повноті щасливого життя? Він слухає і чує... Та відчуває: значно гостріше і глибше. Вслухається в кожен звук, щоб талановито відтворювати почуте в музичних імпровізаціях.

Чи зможе він запалити світло у своїй душі? Подолати страх, біль і розчарування? Віднайти сенс життя і прямувати до мети, відкинувши всі вагання?

Цей етюд — про сум і радість, турботу і терпіння, любов і дружбу. А ще — про перемогу. Адже найважча перемога — перемога над собою.

УДК 821.111-343-93=161.2

ISBN 978-966-917-424-6

ISBN 978-966-917-102-3(серія)

© Гавриш Ф. Г., перекл. з рос., 2019

© Константиновський О., ілюстрації, 2019

© ПП «РІДНА МОВА», 2021

Розділ перший

I

Дитина народилася в багатій сім'ї Південно-Західного краю глухої опівночі. Молода мати лежала у глибокому забутті, та коли в кімнаті пролунав перший крик новонародженого, тихий і жалібний, вона заметалася із заплющеними очима у своїй постелі. Її губи шепотіли щось, і на блідому обличчі з лагідними, майже дитячими рисами з'явилася гримаса нестерпного страждання, як у пещеної дитини, що відчуває незвичне горе.

Повитуха нахилилася вухом до її губ, які тихо щось шепотіли.

— Чого... чого це він? — запитала хвора ледь чутно.

Повитуха не зрозуміла запитання. Дитина знову закричала. На обличчі хворої відбився вираз гострого страждання, і з заплющених очей скотилася велика сльоза.

— Чого, чого? — як і раніше, тихо шепотіли її губи.

Цього разу повитуха зрозуміла запитання і спокійно відказала:

— Ви питаєте, чого дитина плаче? Це завжди так буває, заспокойтеся.

Проте мати не могла заспокоїтися. Вона здригалася щоразу, коли чула крик дитини, й усе повторювала з гнівним нетерпінням:

— Чого... так... так жахливо?

Повитуха не вчувала у крикові дитини нічого особливого і, бачачи, що мати говорить, мов у неясному забутті та, мабуть, просто марить, облишила її і стала порати дитину.

Юна мати замовкла, і тільки часом якесь важке страждання, що не могло прорватися назовні рухами чи словами, витискувало з її очей великі сльози. Вони просочувались крізь густі вій і тихо котилися по блідих, як мармур, щоках.

Може, серце матері почуло, що разом із новонародженою дитиною прийшло на світ темне, непозбутне горе, яке нависло над колискою, щоб іти в парі з новим життям аж до могили.

А може, це було справжнє марення. Та чи так, чи сяк, але дитина народилася сліпою.

II

Попервах ніхто цього не помітив. Хлопчик дивився тим тьмяним і невиразним поглядом, яким дивляться всі новонароджені діти. Минали дні, життя нової людини лічили вже тижнями. Її очі проясніли, з них зійшла мутна поволока, означилися зіниці. Але дитина не повертала го-

лови за ясними променями, які линули в кімнату разом з веселим щебетанням птахів і шепотом зелених буків, що погойдувалися біля самих вікон у густому сільському саду. Мати, що вже одужала, перша занепокоєно спостерігала чудний вираз синового обличчя, яке завжди було нерухоме і якимось не по-дитячому серйозне.

Молода жінка дивилася на людей, як сполохана горличка, і питала:

— Скажіть мені, чого він такий?

— Який? — байдуже перепитували сторонні. — Він нічим не відрізняється від інших дітей такого віку.

— Подивіться, як дивно він щось шукає руками...

— Дитина ще не може погоджувати рухів рук із зоровими враженнями, — відповів лікар.

— Чого ж він дивиться все в одному напрямі?.. Він... він сліпий? — вирвався раптом із материнських грудей страшний здогад, і ніхто не міг її заспокоїти.

Лікар узяв дитину на руки, швидко повернув до світла і зазирнув у вічі. Він трохи збентежився і, сказавши кілька непевних фраз, поїхав, обіцяючи повернутися днів за два.

Мати плакала й билася, мов підстрелений птах, пригортаючи дитину до грудей, тим часом як хлопчикові очі дивилися все тим самим нерухомим і суворим поглядом.

Лікар справді повернувся за два дні, прихопивши з собою офтальмоскоп. Він запалив свічку, наближав і віддаляв її від дитячого ока, заглядав у нього і, нарешті, сказав спантеличено:

— На жаль, пані, ви не помилилися... Хлопчик і справді сліпий, і таки безнадійно...

Мати вислухала цю звістку зі спокійним смутком.

— Я знала давно, — сказала вона тихо.

III

Сім'я, в якій народився сліпий хлопчик, була невелика. Крім уже названих осіб, вона складалася ще з батька та «дядька Максима», як його звали всі без винятку рідні і навіть сторонні. Батько був такий самий, як тисячі інших сільських поміщиків Південно-Західного краю: добродушний, навіть добрий, він пильно наглядав за робітниками і дуже любив будувати й перебудовувати млини. Ця праця забирала в нього майже весь час, тож голос його лунав у домі лише в ті години дня, що збігалися з обідом, сніданком та іншими такими подіями. Тоді він завжди казав до дружини незмінну фразу: «Чи здорова ти, моя голубко?» — після чого сідав до столу і вже майже нічого не говорив, хіба коли-не-коли сповіщав щось про дубові вали та шестерні. Зрозуміло, що його мирне й просте існування мало відбивалося на душевному складі його сина. Зате дядько Максим був зовсім іншою людиною. Років за десять перед описуваними подіями дядько Максим був відомий як найнебезпечніший забіяка не тільки в околицях свого маєтку, а й навіть у Києві «на Контрактах»¹. Усі дивувалися, як це в такій поважній з усіх поглядів сім'ї, якою була сім'я пані Попельської, уродженої Яценко, міг удатися такий жакхливий братик. Ніхто не знав, як слід з ним поводитися і чим йому можна догодити. На ласкаві слова панів він відповідав нечемностями, а селянам прощав таку сваволу і грубощі, на які найлагідніший зі «шляхтичів» неодмінно відповів би ляпасами. Врешті, на превелику радість усіх добромисних людей, дядько Максим за щось дуже

¹ «Контракти» — місцева назва колись славетного київського ярмарку. (Прим. автора).

розгнівався на австрійців і виїхав до Італії: там він приєднався до такого самого забіяки і єретика — Гарібальді, що, як з жахом переказували пани поміщики, побратався з чортом і має за ніщо самого Папу. Звичайно, цим Максим навіки занастив свою бентежну схизматичну душу, але «Контракти» проходили з меншими скандалами, і багато благородних матусь перестали тривожитися за долю своїх синів.

Мабуть, австрійці й собі дуже розгнівалися на дядька Максима. Час від часу в «Кур'єрку», здавен улюбленій газеті панів поміщиків, його ім'я згадувалося в реляціях¹ серед одчайдушних гарібальдійських сподвижників, доки одного разу з того ж таки «Кур'єрка» пани не довідалися, що Максим упав разом з конем на полі бою. Розлючені австрійці, які давно вже, очевидно, гострили зуби на завзятого волинця (що ним, мало не одним, на думку його земляків, тримався ще Гарібальді), посікли його, як капусту.

— Погано скінчив Максим, — сказали собі пани і приписали це спеціальному заступництву св. Петра за свого намісника. Максима вважали померлим.

Та виявилося, що австрійські шаблі не здужали вигнати з Максима його затятої душі і вона лишилась, хоч і в дуже попсованому тілі. Гарібальдійські забіяки винесли свого вірного товариша з бійки, віддали його кудись до госпіталю, і от, через кілька років, Максим несподівано прибув до своєї сестри, де й залишився.

Тепер йому було вже не до дуелей. Праву ногу йому зовсім відрізали, тож він ходив на милицях, а ліва рука була покалічена і придатна лише на те, щоб сяк-так спиратися на ціпок. Та й узагалі він став серйознішим, уга-

¹ Реляція — письмове повідомлення про хід бойових дій війська.

мувався, і тільки часом його гострий язик орудував так само влучно, як колись шабля. Він перестав їздити на «Контракти», рідко бував у товаристві і здебільшого проводив час у своїй бібліотеці, читаючи якісь книжки, про які ніхто нічого не знав, лише припускали, що книжки зовсім безбожні. Він і писав щось, та оскільки його робіт ніколи не друкували в «Кур'єрку», то ніхто й не надавав їм ваги.

У той час, коли в сільському будиночку з'явилася і почала рости нова істота, в коротко стриженому волоссі дядька Максима вже пробивалася срібляста сивина. Плечі від постійного спирання на милиці піднялися, а тулуб набув квадратної форми. Химерний вигляд, похмуро зсунуті брови, стукотіння милиць і клуби тютюнового диму, якими він постійно оповивав себе, не випускаючи з рота люльки, — усе це лякало сторонніх, і тільки близькі до інваліда люди знали, що в порубаному тілі б'ється гаряче й добре серце, а у великій квадратній голові, покритій щетиною густого волосся, живе невгамовна думка.

Та навіть і близькі не знали, над чим тоді працювала ця думка. Вони бачили тільки, що дядько Максим, оповитий синім димом, просиджує цілі години незворушно, з затуманеним поглядом і похмуро зсунутими густими бровами. Тим часом покалічений боець думав про те, що життя — боротьба і що в ньому немає місця для калік. На думку йому спадало, що він навіки вже вибув із лав і тепер даремно обтяжує собою фурштат¹; йому здавалося, що він лицар, вибитий із сідла життям і повержений у прах. Чи не легкодухо звиватися в поросі, мов розчавлений черв'як; чи не легкодухо хапатися за стремено пере-

¹ Військовий обоз (нім.).

можця, вимолюючи в нього жалюгідні рештки власного існування?

Доки дядько Максим з холодною мужністю обмірковував цю пекучу думку, зважуючи й зіставляючи доводи «за» і «проти», перед його очима замелькотіла нова істота, якій доля судила з'явитися на світ уже інвалідом. Спершу він не звертав уваги на сліпу дитину, але потім дивна подібність долі хлопчика до його власної зацікавила дядька Максима.

— Гм... так, — замислено сказав він одного разу, скося позираючи на хлоп'я, — цей малий теж каліка. Як скласти нас обох до купи, то, гляди, вийшла б одна сяка-така мізерія.

Відтоді його погляд спинявся на дитині щораз частіше.

IV

Дитина народилася сліпою. Хто винен у її нещасті? Ніхто? Тут не тільки не було й тіні чиєїсь «злої волі», а й сама причина нещастя крилася десь у глибині таємничих і складних процесів життя. А тим часом за кожним поглядом на сліпого хлопчика серце матері стискалося від гострого болю.

Звичайно, вона, як мати, страждала через синову недугу і похмуро передчуття тяжкого майбутнього, що чекало її дитину. Та, крім цих почуттів, у глибині серця молоді жінки щеміло також усвідомлення того, що причиною нещастя, можливо, були ті, хто дав йому життя...

Цього було достатньо, щоб маленька істота з прекрасними, але незрячими очима стала центром сім'ї, несвідомим деспотом, до найменшої примхи якого пристосовувалось усе в домі.